

هدف کلی: آشنایی با ویژگیهای انسان و تاثیر آن ویژگیها در سرنوشت و توجه و تلاش برای بهره گیری از آنها در مسیر عبودیت

اهداف آموزشی

شناخت فضیلتها و اوصاف انسان در قرآن کریم
تبیین سرمایه های رشد و عوامل سقوط در وجود انسان
درک ضرورت خودشناسی و تاثیر آن در برنامه ریزی زندگی

طراح: مجتبی محمودی

دبیر دین و زندگی شهرستان ایزه

سال تحصیلی: ۱۴۰۰-۱۳۹۹

درس دین و زندگی

پرواز *

۱- اولین گام برای حرکت انسان جهت نزدیکی و تقرب به خدای بزرگ چیست؟

در درس پیشین دانستیم که جامع ترین و اصلی ترین هدف زندگی انسان، نزدیکی و تقرب به خداست.

رشد و کمال انسان و در نتیجه رستگاری او فقط با گام برداشتن به سوی این هدف میسر می شود.

۱) اولین گام برای حرکت انسان در این مسیر، شناخت انسان است؛ یعنی شناخت سرمایه ها، توانایی ها و

استعدادهای او و چگونگی به کارگیری این سرمایه ها و همچنین شناخت موانع حرکت انسان در مسیر

تقرب به خداوند و نحوه مقابله یا اجتناب از این موانع. ^۱

به همین دلیل است که خودشناسی سودمندترین دانش ها شمرده شده است. ^۱

نکته مهم

به راستی خداوند متعال چه جایگاهی برای انسان در نظام هستی قائل است؟

برای گام برداشتن انسان در مسیر تقرب به خدا، چه توانایی هایی در وجود او قرار داده است؟

و سرانجام اینکه مهم ترین موانع تقرب به خدا و رسیدن انسان به کمالات و زیبایی ها چه چیزهایی

است؟

* این درس با استفاده از کتاب «انسان در قرآن»، اثر استاد شهید مرتضی مطهری، تدوین شده است.

۱- غررالحکم، تمیمی آمدی، ح ۹۸۶۵

سرمایه های انسان

1 (خداوند آنچه در آسمان ها و زمین است، برای انسان آفریده و توانایی بهره مندی از آنها را در وجود او قرار داده است. ^۱ اینها نشان می دهد خداوند متعال انسان را گرامی داشته و برای انسان در نظام هستی جایگاه ویژه ای قائل شده است.)¹

همچنین، خداوند متعال برای اینکه انسان بتواند در مسیر رشد و کمال خود حرکت کند و به هدف خلقت یعنی تقرب به خدا دست یابد، سرمایه هایی در اختیارش قرار داده است. برخی از این سرمایه ها عبارت اند از :

2- عقل را تعریف کنید؟

2-1 (پروردگار، به ما نیروی عنایت کرده تا با آن بیندیشیم و مسیر درست زندگی را از راه های غلط تشخیص دهیم. حقایق را دریابیم و از جهل و نادانی دور شویم.)²

نام این توانایی چیست؟ **توانایی تفکر و اندیشه یا قدرت تعقل.**

تدبیر

با توجه به ترجمه آیات زیر بگویید هر آیه به کدام یک از آثار دیگر بهره گیری انسان از عقل اشاره دارد؟

■ آنها هنگامی که مردم را به نماز فرا می خوانید، آن را به مسخره و بازی می گیرند؛ این به خاطر آن است که آنها گروهی هستند که تعقل نمی کنند.

سوره مائده، آیه ۵۸

.....
انسانهای عاقل، اهل مسخره کردن دیگران نمی باشند
.....

■ و می گویند : اگر ما گوش شنوا داشتیم یا تعقل می کردیم، در میان دوزخیان نبودیم.

سوره ملک، آیه ۱۰

.....
اگر انسان از نیروی عقل خود به خوبی استفاده کند و به دستورات الهی عمل کند، اهل جهنم نمی شود
.....

۱- برگرفته از سوره لقمان، آیه ۲۰

۲- برگرفته از سوره زمر، آیات ۱۷ و ۱۸

۱- انسان چگونه می تواند راه رستگاری را برگزیند و از شقاوت دوری کند؟

2- چرا هر کس در خود می نگرد، محبت خدا را در دلش احساس می کند؟

۲- خداوند، ما را صاحب اراده و اختیار آفرید و مسئول سرنوشت خویش قرار داد. سپس راه رستگاری و راه شقاوت را به ما نشان داد تا با استفاده از سرمایه عقل راه رستگاری را برگزینیم و از شقاوت دوری کنیم.^۱

پیام آیه ←

- ۱- این آیه بر اختیار انسان دلالت دارد
۲- منظور از هدینا، نشان دادن راه سعادت است

ما راه را به او نشان دادیم

إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ

یا سپاسگزار خواهد بود و یا ناسپاس^۱

إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا

این آیه با قدرت انتخاب و تصمیم گیری انسان ارتباط دارد

قدرت اختیار یا تصمیم گیری

برای این ویژگی، نام مناسب انتخاب کنید :

۳- (او سرشت ما را با خود آشنا کرد و گرایش به خود را در وجود ما قرار داد. از این رو هر کس در خود می نگرد و یا به تماشای جهان می نشیند، خدا را می یابد و محبتش را در دل احساس می کند).^۲
امیرمؤمنان علی (علیه السلام) می فرماید :
سخن امام علی (ع) با سرمایه وجودی انسان، فطرت خداشناس ارتباط دارد

«هیچ چیزی را مشاهده نکردم، مگر اینکه خدا را قبل از آن، بعد از آن و با آن دیدم».^۳

گاهی غفلت ها سبب دوری ما از او و فراموشی یاد او می شود، ولی باز که به خود باز می گردیم، او

را در کنار خود می یابیم و می گوئیم : این ابیات، با سرمایه وجودی انسان، سرشت خداشناس ارتباط دارند

● دوست نزدیک تر از من به من است
● چه کنم با که توان گفت که او
وین عجب تر که من از وی دورم
در کنار من و من مجبورم^۴

برای این ویژگی، نام مناسب انتخاب کنید :

۴- چرا خدای متعال، شناخت خیر و نیکی و گرایش به آن و شناخت بدی و زشتی و بیزاری از آن را در وجود ما قرار داد؟ (تا به خیر و نیکی روآوریم و از گناه و زشتی بپرهیزیم. از این روست که همه ما فضائی چون صداقت، عزت نفس و عدالت را دوست داریم و از دورویی، حقارت نفس، ریا و ظلم بیزاریم)

سوگند به نفس و آن که سامانش بخشید

وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا

آن گاه بدکاری ها و تقوایش را به او الهام کرد.^۵

فَالْهَمَّهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا

پیام آیه : انسان بر اساس فطرت خود، خیر و خوبی را می شناسد و به سوی آن گرایش دارد

و شر و بدی را می شناسد و از آن متنفر است

۱- سورة انسان، آیه ۳

۲- علم الیقین، ملا محسن فیض کاشانی، ج ۱، ص ۴۹

۳- گلستان سعدی

۴- سورة شمس، آیات ۷ و ۸

1- گرایش انسان به نیکی ها و زیبایی ها سبب چه چیزی می شود؟

2- چرا باید هدف ما نسانها به وسعت سرمایه هایمان باشد؟

برای این ویژگی، نام مناسب انتخاب کنید: **شناخت خیر و نیکی و شناخت بدی و زشتی**

1) گرایش انسان به نیکی ها و زیبایی ها سبب می شود که در مقابل گناه و زشتی واکنش نشان دهد و آن گاه که به گناه آلوده شد، خود را سرزنش و ملامت کند و در اندیشه جبران آن برآید. **قرآن کریم، عامل درونی این حالت را «نفس لوامه»، یعنی نفس سرزنشگر، نامیده و به آن سوگند خورده است.**

و لَا أَقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ و سوگند به نفس ملامت کننده^۱

پیام ایه: این آیه بر وجود یک نیروی بازدارنده از بدی ها در انسان به نام نفس لوامه دلالت دارد

نام دیگر این عامل درونی را بنویسید: **وجدان**

۶- علاوه بر این سرمایه های بزرگ، خداوند، پیامبران و پیشوایان پاک و دلسوزی را همراه با کتاب راهنما برای ما فرستاد تا راه سعادت را به ما نشان دهند و در پیمودن راه حق به ما کمک کنند.

سرمایه و هدف **پاسخ اندیشه و تحقیق شماره 2**

هدف و مسیر حرکت هر کس با توانایی ها و سرمایه هایش هماهنگی دارد. اگر کسی سرمایه ای اندک داشته باشد، به کاری کوچک روی می آورد. ولی هرچه سرمایه این شخص بیشتر شود، هدف های بزرگ تری را می تواند مدنظر قرار دهد و به کارهای ارزشمندتری رو آورد. **پاسخ اندیشه و تحقیق شماره ۲**

2) (انسان سرمایه های عظیم و ارزشمندی همچون عقل، وجدان، راهنمایان الهی و ... دارد؛ سرمایه هایی که حیوانات و گیاهان از آن برخوردار نیستند. از آنجا که ما بیش از حیوانات سرمایه و استعداد داریم، قطعاً هدف و مسیر ما نیز باید متفاوت از آنها باشد. پس چگونه می توانیم به کاری که در حد و اندازه حیوانات است، قانع شویم و در همان سطح بمانیم. هدف ما باید به وسعت سرمایه هایمان باشد.)²

اگر هدف از خلقت ما خوردن، خوابیدن و شهوت رانی در این دنیای چند روزه بود، آیا به سرمایه هایی همچون عقل و وجدان و پیامبران نیاز داشتیم؟! (عقلی که با دوراندیشی، ما را از خوشی های زودگذر منع می کند و وجدانی که با محکمه اش، ما را از راحت طلبی باز می دارد. اگر بنا بر خوردن و خوابیدن باشد، حیوانات از ما خوش تر زندگی می کنند! چون نه عقل دارند که مانع آنان باشد و نه وجدانی که گاه و بیگاه آنان را سرزنش کند.

۱- سورة قیامت، آیه ۲

در جست و جوی گنج

شخصی سال‌ها در جست و جوی گنج بود. روزها زمین را می‌کاوید و شب‌ها به زاری از خدا می‌خواست تا در یافتن گنج به او کمک کند تا سر و سامانی به زندگی خویش دهد. تا اینکه یک شب، هاتفی در عالم خواب به او گفت: «من از طرف خدا مأمورم تو را در یافتن گنج کمک کنم. تیر و کمانت را بردار و به فلان تپه برو و در نقطه‌ای که می‌گویم، تیر را در کمان قرار ده. تیر هرجا که افتاد، گنج همان‌جا است»!

مرد با طلوع خورشید تیر و کمان خود را برداشت و به تپه‌ای که نشانی آن را در خواب گرفته بود رفت. اما هاتف نگفته بود تیر را به کدام سمت پرتاب کند. از همین رو، تیر را به جهت‌های مختلف پرتاب می‌کرد و هرجا تیر می‌افتاد، به کندن آن مشغول می‌شد. ولی هیچ خبری از گنج نبود. اندوهگین به گوشه مسجدی درآمد و گریه و ناله آغاز کرد که خدا با آخر این چه راهنمایی‌ای بود که به من کردی؟

مدت‌ها کارش گریه و دعا به درگاه الهی بود تا سرانجام آن هاتف بار دیگر به خوابش آمد. مرد شکوه‌کنان به وی گفت: حرف تو غلط از کار درآمد. من نقطه‌ای را که گفتی پیدا کردم، تیر را به کمان کردم و به قوت کشیدم اما ...

هاتف گفت: تو آن‌گونه که من گفتم، عمل نکردی. گفتم تیر را به کمان بگذار، هرجا افتاد همان‌جا گنج است، نگفتم به قوت بکش.

مرد گفت راست می‌گویی.

فردا به همان نقطه رفت؛ تیر را به کمان گذاشت. تا تیر را رها کرد؛ پیش پای خودش افتاد. آن‌گاه بود که فهمید منظور هاتف این بوده که گنجی که سال‌ها به دنبال آن بوده است در درون خودش می‌باشد.

ای کمان و تیر! بر ساخته گنج نزدیک و تو دور انداخته!

موانع رسیدن به هدف

خدای متعال، علاوه بر اینکه عوامل رشد و کمال را به ما نشان داده، عوامل سقوط و گناه و دورماندن

از هدف را نیز به ما معرفی کرده است.

۱- او به ما یادآوری می‌کند که ^۱عاملی درونی، انسان‌ها را برای رسیدن به لذت‌های زودگذر دنیایی، به گناه دعوت می‌کند و از پیروی از عقل و وجدان باز می‌دارد. ^۱ میل سرکشی که در درون انسان طغیان می‌کند و وی را به گناه فرامی‌خواند، «نفس اماره»، یعنی فرمان‌دهنده به بدی‌ها نامیده می‌شود ^۱ این عامل درونی همان است که حضرت علی علیه السلام درباره‌اش فرموده است:

سخن امام علی علیه السلام درباره نفس اماره

«دشمن‌ترین دشمن تو، همان نفسی است که در درون

توست» ^۲.

۲- همچنین، ^۲خداوند از عاملی بیرونی خبر می‌دهد که خود را برتر از آدمیان می‌پندارد و سوگند یاد کرده است که فرزندان آدم را فریب دهد و از رسیدن به بهشت باز دارد. ^۳ کار او وسوسه کردن و فریب دادن است و جز این، راه نفوذ دیگری در ما ندارد. این خود ما هستیم که به او اجازه وسوسه می‌دهیم یا راه فریب را بر او می‌بندیم ^۲.

سوال ^{شیطان} ~~هین دشمن~~ در روز قیامت که فرصتی برای توبه باقی نمانده است، به اهل جهنم می‌گوید؟

«خداوند به شما وعده حق داد؛ اما من به شما وعده‌ای دادم و خلاف آن عمل کردم. البته من بر شما تسلطی نداشتم؛ فقط شما را به گناه دعوت کردم. این خودتان بودید که دعوت مرا پذیرفتید. امروز خود را سرزنش کنید نه مرا. نه من می‌توانم به شما کمکی کنم و نه شما می‌توانید مرا نجات دهید» ^۴.

شیطان

نام این دشمن چیست؟

۱- سورة يوسف، آیه ۵۳

۲- (المَخَاجَةِ الْبِیضاء، فیض کاشانی، ج ۵، ص ۶): أَعْدَى عَدُوِّكَ نَفْسُكَ الَّتِي بَيْنَ جَنْبَيْكَ

۳- سورة ص، آیه ۸۲

۴- سورة ابراهيم، آیه ۲۲

با توجه به ترجمه آیات زیر بگویید شیطان از چه راه‌هایی انسان را فریب می‌دهد؟

■ شیطان می‌خواهد به وسیله شراب و قمار، در میان شما عداوت و کینه ایجاد کند و شما را از یاد خدا و نماز باز دارد.

سوره مائده، آیه ۹۱

■ و شیطان، هر کاری را که [گناهکاران] می‌کردند، در نظرشان زینت داد.

سوره انعام، آیه ۴۳

■ کسانی که بعد از روشن شدن هدایت برای آنها، پشت به حق کردند، شیطان اعمال زشتشان را در نظرشان زینت داده و آنان را با آرزوهای طولانی فریفته است.

سوره محمد، آیه ۲۵

۱- وسوسه کردن انسان برای نوشیدن شراب

۲- وسوسه کردن انسان برای انجام قمار

۳- زیبا جلوه دادن گناه در نظر انسان

۴- مشغول کردن انسان به آرزوهای طولانی در دنیا

چرا خدا شیطان را آفرید تا انسان‌ها را گمراه کند؟

در ابتدا باید بدانیم که خداوند شیطان را شیطان نیافرید! به این دلیل که او هزاران سال هم نشین فرشتگان بود و خدا را عبادت می‌کرد اما در نهایت بنای طغیان و سرکشی گذاشت و مسیر انحراف را برگزید. پس خداوند از همان اول موجودی به‌عنوان شیطان با درونی پلید و شیطانی نیافریده بود بلکه این خود او بود که از اطاعت خدا اجتناب کرد و راه دیگری برگزید. همچنان که خداوند، از ابتدا فرعون را با صفت فرعون و ستمگری خلق نکرده بود، بلکه خداوند انسانی آفرید که شایستگی رشد و کمال داشت اما خودش با میل و اختیار خود، راه غلط را برگزید.

نکته دوم اینکه شیطان هیچ کس را وادار و مجبور به گناه نمی کند، بلکه شیطان تنها انسان را دعوت به گناه می کند و انسان می تواند به دعوت شیطان پاسخ نه بدهد و او را ناامید کند. نکته آخر اینکه، علت گناه انسان فقط و فقط شیطان نیست. اگر شیطان هم نبود، نفس اماره نیز انسان را به گناه تشویق می کرد. انسان در کنار ویژگی های فطری که او را به سمت خیر راهنمایی می کنند، دارای غرائز حیوانی نیز هست و اگر زمام خود را به این غرائز دهد، جز به مسائل حیوانی نمی اندیشد. شیطان در این میان فقط به کمک نفس اماره می آید و انسان را به غرق شدن در این غرائز دعوت می کند، اما در پذیرش این دعوت، هیچ اجباری نیست.

۱- خیر، زیرا کار شیطان تنها وسوسه کردن و دادن وعده های دروغین است. او فقط انسان را به گناه دعوت می کند. او هیچ سلطه ای بر انسان ندارد. این انسان است که با اراده و اختیار خود دعوت او را می پذیرد و یا رد می کند

اندیشه و تحقیق

۱- آیا وجود شیطان، مانع اختیار و اراده ما در تصمیم گیری ها می شود؟

۲- چه رابطه ای میان «توانایی ها و سرمایه ها» و «هدف» وجود دارد؟

۳- خداوند شیطان را از درگاه خود راند و برای همیشه او را طرد کرد، چون فرمان خدا را برای سجده بر

انسان اطاعت نکرد. حال دیدگاه و احساس خود را نسبت به انسان هایی که حاضر نیستند در برابر خدا سجده

کنند و بندگی شیطان را می پذیرند، بیان کنید. دانش آموزان عزیز با تفکر و تعقل پاسخ سوال را خود بیان کنید